

ruski poeziji izredno trdoživa. Tudi sam je napisal nekaj balad, a kakor Prešeren je tudi on kmalu začutil, da so v tej pesniški vrsti že povedali vse, kar se je dalo povedati. Zato je kmalu prešel k drugim vrstam, ki so zbudile pozornost prav zaradi tega, ker so bile »nezvrsti« (Tinjanov); lotil se je zgodbe v verzih, nato romana v verzih in slednjič shakespearejanske tragedije ter proze.

Tako je skupaj s sodobniki, tudi z mladoarhaisti Gribojedovom in drugimi, izbojeval bitko za samoniklost ruske književnosti. V njej je boj za rusko balado sestavljal le eno, vendar zelo pomembno obdobje. Glavna zasluga Žukovskega je, da je sprožil to gibanje in s tem sodobnike posredno opozoril na naloge, ki so jih čakale. Bil je nedvomno pomemben člen v razvoju ruske poezije; močno jo je obogatil, četudi predvsem kot posredovalec.

Jože Toporišč

Filozofska fakulteta v Ljubljani

UČNI NAČRTI ZA SREDNJE ŠOLE*

Naše srednje šole so: gimnazija, tehniške in poklicne šole. Gimnazija je nekončna šola, saj ne daje za določeno delo kvalificiranega absolventa, ampak le potencialnega študenta na višji ali visoki šoli ali univerzi, tehniške in poklicne šole pa svojega diplomanta načeloma usposablajo za neposredno uporabnega strokovnjaka in so torej končne. Vse tri vrste šol pa so za večino dijakov končne v tem smislu, da nam, tj. šoli, dajejo drugo in zadnjo priložnost vplivati z rednim, planiranim in kontroliranim poukom na učenčevo obvladovanje zborne, pogovorne in stilne norme slovenskega knjižnega jezika. Z drugimi besedami: ogromna večina ljudi s srednješolsko izobrazbo pozna in obvlada s področja slovenskega knjižnega jezika za vse življenje v glavnem le tisto, česar se je naučila v srednji šoli. Ko enkrat le-to zapusti, sicer ima naš človek teoretično priložnost seznanjati se s problemi jezika v slovnica in strokovnih razpravah in člankih, dejansko pa se v pretežni večini seznanja le s pisanjem v t. i. jezikovnih koticah našega periodičnega tiska. Taki sestavki pa so zelo različne vrednosti, teoretično na dokaj majavih nogah, v vsakem primeru pa je zanje značilno, da se dotikajo (dostikrat tudi brez potrebe) le nekaterih vprašanj tiste problematike, ki jo v naših šolah zaobjema predmet slovenski jezik.

Pouk slovenskega knjižnega jezika (z vsem, kar spada zraven) na naših srednjih šolah je torej izredno pomemben; iz te pomembnosti naravno izhaja zahtevnost učnih načrtov za srednje šole. Ta zahtevnost zadeva a) učno tematiko in b) širino ter globino njene obdelave, odsevati pa mora seveda tudi v številu učnih ur, namenjenih slovenskemu jeziku.

* Referat na seminarju za slovenski knjižni jezik. — Celje, dne 24. septembra 1971.

Danes pouk jezika v naši srednji šoli obsega naslednja tematična področja:

- 1) fonetiko (glasovno, naglasno, stavčno),
- 2) slovnico (oblike in njih naglas, besedne in stavčne zveze),
- 3) besedotvorje,
- 4) slovar,
- 5) pravopis in pravorečje,
- 6) zvrsti jezika (socialne, funkcionalne, po prenosniku ...),
- 7) zgodovino jezika (z nastankom jezika),
- 8) stilistiko (kot nauk o stilni zaznamovanosti jezikovnih sredstev, t. i. jezikoslovnostilistika; kot nauk o primerni izbiri jezikoslovnih sredstev za določene vrste sporočila, t. i. praktična stilistika; kot spoznavanje in vrednotenje dejanske izbire teh sredstev v danih umetnostnih besedilih, t. i. interpretacije tekstov) in
- 9) sporočanje (zlasti praktično, in sicer pisno in govorno).

To, kar navajajo točke 6—9, jezikovni pouk naravno povezuje s slovstvenim, pojmovanim kot slovstvena veda, ki obsega slovstveno zgodovino in teorijo ter interpretacijo leposlovnih del.

Ker je ta tematika zelo razvejana in obsežna, bi bilo priporočljivo posvetiti njeni obdelavi polovico učnih ur, določenih na naših srednjih šolah slovenščini. (Kakor da tako že jè, je na lanskem našem zborovanju v Novi Gorici obravnaval učni načrt za pouk slovstvene zgodovine na naših gimnazijah sed. docent dr. Matjaž Kmecl.) Zares neogibno pa je dati pouku slovenskega jezika vsaj eno uro na teden, tj. okrog 40 ur v šolskem letu.

Glede širine in globine v obdelavi navedenih 9 tematičnih področij bi rekel, da naj bosta na gimnazijah in srednjih tehniških šolah (obe sta štiriletni) enaki, na poklicnih pa olajšani v obeh smereh deloma že zaradi krajšega študija deloma pa zaradi njegove narave. (Da naj bo pouk predmeta slovenski jezik na naših gimnazijah in srednjih tehniških šolah enak, smo se vsaj glede »beril z leposlovnost vsebino« že dogovorili na seji, ki je bila 20. feb. 1970 na Zavodu za šolstvo SRS (prim. JiS 1969/70, 288), isto pa je treba doseči tudi za jezikovni del pouka.)

Poglejmo sedaj konkretne učne načrte za vse tri vrste srednjih šol.

Gimnazija

Učni načrt kot celota ne potrebuje bistvenih sprememb, saj je v njem obsežna skoraj vsa spredaj navedena jezikovna tematika. Potrebne so le manjše tematične razširitve in delna prerazdelitev snovi po letnikih, poleg tega pa moramo povsod konkretnije določiti prvine in obseg posameznih tematičnih področij; v skladu z razvojem splošnega in slovenskega jezikoslovja in stilistike je treba (to velja tudi za preostali vrsti šol) posodobiti in/ali poenotiti strokovno izrazje (nekako v smislu novega učnega načrta za osnovne šole, ki pri tem upošteva novejša opisa slovenskega knjižnega jezika, Skj 1—4, Sskj I). V zvezi s tem je treba dopolniti oz. spremeniti tudi strokovno literaturo, ki jo učni načrti navajajo za učitelja (prim. učni načrt za gimnazijo), kjer pa take literature sploh ni,

jo je treba navesti; to bo imelo raznoter pozitiven učinek na naš pouk jezika. Izredno pomembna se mi zdi teoretična podstava vseh tematičnih področij ter njihova jasna medsebojna razmejitev in hierarhiziranost. Konkreten tak nejasen kompleks je sedaj v vseh treh učnih načrtih pravorečje—pravopis—fonetika. Pravorečje nam bodi samo nauk, ki uči o razmerju zapisana → govornjena beseda, tj. s kakšnimi slušnimi sredstvi govorno uresničujemo zapisano besedilo (t. i. govorno dekodiranje); pravopis nas uči podajati govornjeno (tudi samo v mislih govornjeno) besedo s pisnimi znamenji, bodi pa tudi nauk o teh znamenjih; fonetika pa nas uči, kot je splošno sprejeto, spoznavati slušno naravo (našega) jezika, in sicer od glasu, naglasa in besede do samostojnega stavka (povedi) in odstavka, uči pa nas tudi razvrstitve (distribucije) teh pojavov. — To troje — fonetiko, pravopis in pravorečje — je treba torej v učnih načrtih jasno ločiti, pojem fonetike v zgoraj definiranem smislu pa vanj uvesti.

In kaj mislim s hierarhičnostjo? V učnem načrtu za I. razr. gimnazije npr. niso na isti ravni poimenovanja, kot je pravorečje na eni ter samostalnik (ali pridevnik) na drugi strani; prav: pravorečje — oblikoslovje, in sicer samostalnik (pridevnik itd.).

Namesto izrazov »ustno in pisмено izražanje« predlagam »sporočanje«. Pod ta naziv gre neprisiljeno tako govorni ustvarjalni oz. tvorbeni potek s svojimi fazami, kot so invencija, dispozicija in kompozicija (kar se sedaj imenuje »osnove organiziranega izražanja«) kot tudi rezultat tega poteka, tj. vrste ali oblike sporočil z vsem njihovim ustrojnim inventarjem vred (kar se sedaj imenuje »pismeni sestavki« oz. »deli sestavka«). Sporočanje pa je seveda lahko ali govorno ali pisno (sedaj »pismeni sestavki, govorne vaje«). — Nikakor pa ne gre v ustno in pisмено izražanje« obravnavanje pojavov, kot so »narečje, pogovorni in knjižni jezik«; to naj se obravnava pod posebnim naslovom (t. i. zvrsti jezika).

Besedotvorje je treba obravnavati ločeno od oblikoslovja; predvsem zaradi njegove vsebinske in teoretične samosvojesti, ki je ni mogoče pritakniti npr. samostalniku, ker ima splošno veljavo, pa tudi zaradi pregleda nad celoto teh problemov.

Od drugod prevzete prvine slovenskega jezika (t. i. tujke in sposojenke), in sicer besede, oblike, naglase ipd., je treba obravnavati na istih mestih kot domače, sproti pa je treba podajati tudi stilno vrednost dveh ali več istofunkcionalnih prvin, npr. oblik (*Marka — Markota*) ali naglasov (*gôre — goré*).

V učni program je treba sprejeti pojme stavčne fonetike, saj so osnova naravnega in lepega govornjenja, branja, recitiranja in deklamiranja.

Snov naj bo količinsko enakomerno porazdeljena na vse 4 letnike, v četrtem pa zajeta nekako tudi v smislu povzemanja že dotlej obdelanega iz oblikoslovja, besedotvorja, pravopisa ipd. (Prim. v Skj 4 pisanje o tujkah ali razpravljanje o veznikih, kjer se ponavlja s posebnega stališča skoraj vsa skladnja.)

Konkreten predlog za porazdelitev snovi vidim v Skj 1—4, pri čemer je skladnjo v prvi knjigi pojmovati le kot ponovitev že dotlej naučenega (primerjaj osnutek novega učnega načrta za osnovno šolo).

Srednje tehniške šole

Na Zavodu za šolstvo SRS sem dobil 2 varianti učnega načrta. Mislim, da je novejša tista, ki ima na prvem mestu upoštevan slovstveni pouk, določeno pa tudi število ur tako za pouk slovstva kot jezika. Moje pripombe se nanašajo nanjo.

Sicer pa je obema variantama skupno to, da predvidevata za 1. letnik obravnavo skladnje, pravopisa in pravorečja (z govornimi, pravopisnimi in stilističnimi vajami v prvi varianti in s praktično stilistiko v drugi). — V 2. let. je težišče na besedotvorju in oblikoslovju pregibnih vrst (izvzet je le glagol), v okviru nekam čudno pojmovane praktične stilistike pa naj bi gojili razčlenitev in oznako leposlovnega dela, govorilo pa naj bi se tudi o besedi. — V 3. letniku je predmet oblikoslovnega pouka le še glagol (v praktičnem sporočanju pa samostojna razčlenitev krajše strokovne razlage). — V 4. razr. so na vrsti nepregibne besedne vrste, v okviru PS pa strnjena obnova in skoraj vse druge stalne oblike PS.

Katere so glavne pomanjkljivosti tega učnega načrta? — Poleg tistih, ki so bile omenjene že pri učnem načrtu za gimnazijo, še: nesorazmerje v razporeditvi učne snovi po posameznih razredih, inverzije snovi (npr. vsa skladnja pred oblikoslovjem), odsotnost nekaterih osnovnih tem jezikovnega pouka (npr. zgodovina slovenskega knjižnega jezika ali sistematična interpretacija umetnostnih besedil), upadanje števila ur, posvečenih jeziku (40 proti 30 v zadnjih dveh razredih), delna nerazmejenost s slovstveno vedo, nepredobra jezikoslovna teoretična osveščenost (kaže se npr. v uvrščanju neenotne snovi v določena poglavja), deloma tudi terminološka neizčiščenost. Dobra stran tega učnega načrta je delno upoštevanje strokovne zvrsti jezika tistega področja, po katerem se posamezne tehniške šole tudi imenujejo (npr. elektrotehnična, gospodarska, zdravstvena ipd.).

Moj predlog: Za srednje tehniške šole naj glede jezika velja isti učni načrt kot za gimnazijo, saj gre v obeh primerih za splošnoizobraževalni predmet, ki naj velik sloj našega prebivalstva usposobi za spretne uporabnike slovenskega knjižnega jezika v govoru in pisavi, za aдекватne doživljavce besedne umetnosti in za informirane poznavalce — in torej trezne razlagalce — slovenske narodne samobitnosti, kolikor se je razodevala v zgodovinskem razvoju slovenskega knjižnega jezika in je v precejšnji meri tudi njena posledica.

Potrebam posameznih tehničnih šol pa bi učni načrt ustregel tako, da bi, npr. za besedotvorje ali za praktični strokovni jezik, jemal primere iz posameznih tehničnih oz. tehniških vej. Izjemoma je treba tako izobrazbo dopolniti s posebnim predmetom, kakor je npr. dopisovanje v ekonomskih šolah ali umetnostno branje in pripovedovanje v šolah za vzgojiteljice.

Poklicne šole

Načeloma so triletne, lahko pa tudi dveletne. Obravnavam le načrt prvih.

Snov vsakega letnika se najprej deli na ustno in pismeno izražanje; prvo nato na branje, govorne vaje (v 1. letniku je tu še »preverjanje in utrjevanje pravorečja«), drugo pa na pismene sestavke (v 3. letn. pismeno izražanje) in alterna-

tivno na pravopis in skladnjo (1. letnik) ter oblikoslovje (2. in 3. letnik). Pismeni sestavki so nekako to, kar je v Skj 1—4 imenovano sporočanje, oblikoslovje pa v 2. letn. obsega glagol, prislov in predlog, v tretjem pa vse druge besedne vrste (veznik ni obdelan samostojno, ampak mimogrede v skladnji (1. letn.), medmet pa sploh ne. Zelo na obrobje je potisnjena tudi zgodovina knjižnega jezika (navedena v 1. letn. pod Branje, preverjanje ...) in stilistika (mimogrede v 1. letn. v poglavju Govorne vaje).

Mislím, da je osnovna značilnost tega učnega načrta predvsem neurejenost (v 1. letn. npr. se pod naslovom Branje, preverjanje in utrjevanje pravorečja poleg tega, kar pove naslov, obravnavajo tudi glasoslovne zadeve, socialne zvrsti jezika, zgodovina slovenskega knjižnega jezika in črkopisa). Načrt je tudi preveč usmerjen na slabosti dijaškega jezika (te so v veliki meri odsev pogovornega jezika), premalo pa gradi pozitivno obvladanje pravičnega, lepega jezika. (Kako naj npr. učencu »gojimo čut za ritmiko stavka« (1. letn.) ali »smiselno branje pesmi«, če mu ničesar konkretnega ne povemo o stavčni fonetiki? Besedotvorje je omejeno na pridevnik (3. letn.), pa je tvorba besed vendar tudi za te učence prav važna.

To mešanje tematike pod določenimi naslovi je toliko manj upravičeno, ker obstoji učbenik Jagrove, ki te stvari dobro loči (prim. kazalo njene knjige s poglavji: Zgodovinski pregled jezika, Nastanek in razvoj pisave, Glasoslovje, Oblikoslovje, Skladnja, Pravopis, Slog, Pismena sporočila). Kot v učnem načrtu za tehniške šole bi bilo treba tudi tu v okviru posameznih tem natančno določiti obseg snovi.

Podrobnejše pripombe k vsem trem učnim načrtom bi bilo mogoče najlaže podati v komisijah, ki bodo, upam, načrte redigirale ali presnovale. Tudi v teh komisijah bi moral biti zastopan zmeraj kak dejaven jezikoslovec znanstvenik z univerze, in sicer s področja knjižnega jezika, med drugim zato, ker se tudi tam (ali predvsem tam) oblikuje tip strokovnjaka za pouk jezika na naših srednjih šolah. (Za slovstvo bi moral sodelovati znanstvenik za slovstvene vede.) Tako je bilo v bistvu že dogovorjeno za recenzije učbenikov in priročnikov. — Seveda prispeva lahko h kvaliteti novega učnega načrta veliko tudi naše razpravljanje na tem simpoziju.

Francè Jesenovec

Gimnazija v Celju

OZNAKA SLOVENSKEGA POGOVORNEGA JEZIKA V CELJU IN OKOLICI*

Pred petnajstimi leti je v JiS I, 165 Anton Bajec izrazil zahtevo, da »moramo pač pogovorni jezik v neki obliki utrditi, ustanoviti zanj pravila. To je seveda treba storiti tudi za druge pokrajine slovenske zemlje, ne samo za Ljubljano, zlasti za Štajerce in Gorenjce«.

* Referat na seminarju za slovenski knjižni jezik. — Celje, dne 25. septembra 1971.